

G.YU.AYZENKNING HAYOTI VA IJODI

Shovxiyev Luqmoniddin Boynazar o'g'li

*Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universitetining
Jizzax filiali Oila psixologiyasi kafedrasida o'qituvchisi*

Ernazarov Hamdam Beknazar o'g'li

*Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universitetining
Jizzax filiali Psixologiya fakulteti 2 kurs talabasi*

Hans Yurgen Ayzenk (nem. Hans Jurgen Aysenck; 4 mart 1916, Berlin 4 sentabr 1997, London) nemis — britaniyalik olim — psixolog, psixologiyada biologik yo'nalish yetakchilaridan biri, shaxsning faktor nazariyasini yaratuvchisi, mashhur razvedka testining muallifi.

Soqov kino aktyorlari Eduard Aysenk va Helga Molanderning o'g'li. Yoshligida Ayzenk astrologiyani yaxshi ko'rardi va hatto natsistlar partiyasi rahbarlariga munajjimlar bashoratini yuborardi. Natsistlar hokimiyatga kelganidan ko'p o'tmay Angliyaga ko'chib ketadi. U fizika fakultetiga kirishni rejalashtirgan, ammo u erda o'qishga kirish talablari Germaniyaga qaraganda boshqacha bo'lib chiqdi va natijada u psixologiyani tanladi. U London universitetida tahsil olgan (falsafa va sotsiologiya doktori). 1939 yildan 1945 yilgacha Mill Hill Favqulodda kasalxonasida eksperimental psixolog sifatida ishlagan. 1946 yildan 1955 yilgacha u asos solgan Maudsli va Betlem gospitalari psixiatriya instituti qoshidagi psixologiya bo'limi mudiri. 1955 yildan 1983 yilgacha London universiteti huzuridagi psixologiya instituti professori. 1983 yildan boshlab-psixologiya faxriy professori.

“Shaxs va individual farqlar” va “Xulq-atvor tadqiqotlari va terapiyasi” jurnallarining asoschisi va muharriri. U shaxsiyatning asosiy xususiyatlarini o'rganishni psixiatrik tekshiruv natijalarini tahlil qilish bilan boshladi, shu jumladan psixiatrik simptomlarning tavsifi, askarlar kontingenti - sog'lom va tan olingan nevroziklar guruhlari. Ushbu tahlil natijasida 39 ta o'zgaruvchi aniqlandi, ular uchun bu guruhlar sezilarli darajada farq qiladi va omil tahlili to'rtta omilni, jumladan, ekstraversiya omillari - introversiya va nevrotizmni olish imkonini berdi (“Shaxsning o'lchamlari”, L. 1947). Uslubiy asos sifatida Ayzenk insonning psixodinamik xususiyatlarini genetik jihatdan aniqlangan va oxir-oqibat biokimyoviy jarayonlar bilan aniqlangan holda tushunishga e'tibor qaratdi (“Shaxsni ilmiy o'rganish”, L., 1952). Dastlab u ekstraversiyani - introversiyani qo'zg'alish va inhibitsion jarayonlarining nisbati asosida izohladi: ekstravertlar qo'zg'alishning sekin shakllanishi, uning zaifligi va reaktiv inhibitsionning tez shakllanishi, uning kuchliligi va barqarorligi bilan tavsiflanadi; ular shartli reflekslarga ega va ularning ta'limi) va reaktiv inhibitsionning sekin shakllanishi, zaiflik va past barqarorlik. Nevrotikizmga kelsak, Ayzenk nevrozik alomatlar deb

hisoblagan shartli reflekslar, va shartli refleksli stimuldan (xavf signali) qochishdan iborat bo'lgan va shu bilan tashvishni bartaraf etadigan xatti-harakatlarning o'zi qimmatlidir.

Ayzenk o'zining "Shaxsning biologik asoslari" (Spriengfeld, 1967) asarida ushbu ikki shaxs omilining quyidagi talqinini taklif qildi: introversiyaning yuqori darajasi retikulyar shakllanishning faollashuv chegarasining pasayishiga to'g'ri keladi, shuning uchun introvertlar yuqori stimullarni boshdan kechiradilar. va nevrotizmning yuqori darajasi limbik tizimning faollashuv chegarasining pasayishiga to'g'ri keladi, shuning uchun ular tananing ichki muhitidagi hodisalarga, xususan, ehtiyojlarning o'zgarishiga javoban hissiy reaktivlikni oshirdilar. Faktorli tahlildan foydalangan holda keyingi tadqiqotlar natijasida Ayzenk "shaxsning uch omilli nazariyasi" ni shakllantirishga keldi.

Bu nazariya hayotning muayyan sohalarida xulq-atvor tarzi sifatida shaxsiyat xususiyatlarini aniqlashga asoslanadi: on eng past daraja tahlil muayyan vaziyatlarda alohida harakatlar bilan shug'ullanadi (masalan, notanish odam bilan suhbatga kirishning hozirda namoyon bo'ladigan usuli); ikkinchi darajada - mazmunli o'xshash hayotiy vaziyatlarda tez-tez takrorlanadigan, odatiy xatti-harakatlar, bu yuzaki xususiyatlar sifatida tashxislangan oddiy reaksiyalar; Tahlilning uchinchi darajasida xatti-harakatlarning takrorlanuvchi shakllari ba'zi bir mazmunli aniq belgilangan komplekslarga, birinchi darajali omillarga (kompaniyada bo'lish odati, faol suhbatlashish tendentsiyasi va boshqalar) birlashtirilishi mumkinligi aniqlandi. xushmuomalalik kabi xususiyat mavjudligini taxmin qilish uchun asos berib); Nihoyat, tahlilning to'rtinchi darajasida mazmunli aniqlangan komplekslarning o'zi ikkinchi darajali omillarga yoki aniq xulq-atvor ifodasiga ega bo'lmagan turlarga birlashtiriladi (sotsiatsiya jismoniy faollik, sezgirlik, plastiklik va boshqalar bilan bog'liq), lekin ularga asoslanadi. biologik xususiyatlar. Ikkinchi darajali omillar darajasida Ayzenk shaxsiyatning uchta o'lchovini aniqladi: psixotizm (P), ekstraversiya (E) va nevrotizm (N), u genetik jihatdan markaziy asab tizimining faoliyati bilan belgilanadi, bu ularning holatini ko'rsatadi. temperamentli xususiyatlar.

Ayzenk o'z nazariyasini isbotlash uchun ko'pincha tegishli sohalar mutaxassislari bilan birgalikda olib borgan juda ko'p amaliy tadqiqotlarda ushbu omillarning jinoyat statistikasi, ruhiy kasalliklar, baxtsiz hodisalarga moyilligi, kasb tanlashdagi farqlarining ahamiyati, muvaffaqiyat darajasining jiddiyligida, sportda, jinsiy xulq-atvorda va hokazo. Shunday qilib, xususan, ekstraversiya va nevrotizm omillariga ko'ra, nevroitik kasalliklarning ikki turi yaxshi farqlanishi ko'rsatilgan: xolerik temperamentli odamlarda (beqaror ekstravertlar) kuzatiladigan isterik nevroz va obsesif-kompulsiv buzuqlik, melankolik temperamentli odamlarda (beqaror introvertlar). Shuningdek, u turli xil psixologik jarayonlar - xotira, aql, ijtimoiy munosabatlarning ko'plab omil-analitik tadqiqotlarini o'tkazdi.

"Uch faktorli shaxsiyat modeli" asosida u EPI psixodiagnostik usullarini yaratdi ("Ayzenk shaxsiyatini inventarizatsiya qilish bo'yicha qo'llanma" (Ayzenk BG bilan), L., 1964) va EPQ, ular ilgari yaratilgan qatorlarni davom ettirdi - MMQ, MPI ("Maudsli shaxsiyatini inventarizatsiya qilish bo'yicha qo'llanma", L., 1959).

Ayzenk "nevrozning paydo bo'lishining uch fazali nazariyasi" mualliflaridan biri - nevrozning rivojlanishini o'rganilgan kasalliklar tizimi sifatida tavsiflovchi kontseptual model. xulq-atvor reaksiyalari ("Nevrozlarning sabablari va davolashlari" (Rachmann S. bilan), L., 1965); ushbu xulq-atvor modeli asosida psixoterapevtik shaxsni tuzatish usullari ishlab chiqilgan, xususan, aversive psixoterapiya va nevroz, konstitutsiya va shaxsiyatning o'zgarishlaridan biri.

Ilmiy faoliyati. Ayzenkning bir qator tadqiqotlari "hayratlanarli" deb qabul qilindi; ularning fashistlar Germaniyasi uchun odatiy bo'lgan mavzulari Evropada qabul qilinishi mumkin emas edi. Xususan, u turli irq vakillari o'rtasidagi psixologik farqlarni o'rganib chiqdi. Amerikalik ulgurji va chakana kitob sotuvchilari zo'ravonlik va o't qo'yish tahdidlari tufayli Ayzenkning "razvedka koeffitsiyenti to'g'risidagi nizo" (The IQ Argument, 1971) kitobini tarqatishdan bosh tortdilar, shuning uchun bu kitobni AQShda 1970-yillarning boshida sotib olishning iloji bo'lmadi. O'sha yillarda Amerika gazetolari uning sharhlarini nashr etishdan bosh tortdilar.

Ayzenk shaxsiyatning asosiy belgilari bo'yicha tadqiqotlarini harbiy xizmatchilar kontingenti — sog'lom guruhlar va "kasallik tufayli" harbiy xizmatdan bo'shatilgan nevrotik spektr buzilishlari tashxisi tasdiqlangan guruhning psixiatrik tekshiruv natijalarini statistik tahlil qilishdan boshladi. Ushbu tahlil natijasida 39 ta o'zgaruvchi aniqlandi, ular bo'yicha guruh ma'lumotlari statistik jihatdan farq qiladi. Keyingi omillar tahlili ekstraversiya-introversiya va neyrotizm omillari sifatida talqin qilingan uchta omilni olish imkonini berdi (Dimensions of Personality, 1947). Metodologik baza sifatida Ayzenk shaxsning psixodinamik xususiyatlarini genetik va oxir-oqibat biokimyoviy jarayonlar bilan aniqlangan deb tushunishga yo'naltirilgan ("The Scientific Study of Personality", 1952). Dastlab u qo'zg'alish va inhibitsion jarayonlarining nisbati asosida ekstraversiya-introversiyani izohladi:

ekstrovertlar qo'zg'alishning sekin shakllanishi, uning zaifligi va reaktiv inhibitsionning tez shakllanishi, uning kuchi va barqarorligi bilan ajralib turadi;

introvertlar uchun qo'zg'alishning tez shakllanishi, uning kuchi (bu ularning shartli reflekslarining yaxshiroq shakllanishi va ularning tez o'rganilishi bilan bog'liq) va reaktiv inhibitsionning sekin shakllanishi, uning zaifligi va past barqarorligi.

Neyrotizmga kelsak, Ayzenk nevrotik alomatlar shartli reflekslar deb hisoblagan va shartli refleks stimulidan (xavf signalidan) qochish va shu bilan bezovtalikni bartaraf etish xatti-harakati o'z-o'zidan qimmatlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ганс Ю Айзенк Проверьте свои способности издательство МИР Москва-1972
2. Kretschmer E. Tana tuzilishi va xarakteri E. Kretschmer Per. u bilan. Keyin., Izoh. S. D. Biryukova. - M .: Pedagogika-Press, 1995. - 607 b. ISBN: 978-5-04-006635-3
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2007. -848 с.
4. Shovxiyev Luqmoniddin Boynazar o'g'li, Murotmusaev Komiljon Buriboyevich, Yuldashev Sheryigit Ergashovich. "PSCHOLOGY OF MODERN LEADERSHIP AS AN IMPORTANT PHENOMENON OF EFFECTIVE MANAGEMENT" **Intenational Journal of Early Childhood Special Education ISSN:1308-5581** 2022 yil
5. Shovxiyev L.(2021). Ursachen der Entstehung von psychischen Krisen. **"International Simposium of Young Scholars"** Xalqaro Amerika konferensiyasi. (514-516 betlar)
6. Shovxiyev, L., & Sharafitdinov, A. (2022). Psixologiyada tush korish tilsimlari. Zamonaviy Innovatsion Tadqiqotlarning Dolzarb Muammolari Va Rivojlanish Tendensiyalari: Yechimlar Va Istiqbollar, 1(1), 485–488. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/zitdmrt/article/view/5204>
7. Shovxiyev, Luqmoniddin Balibekova, G., (2022). Muloqot insonlarga ta'sir otkazish vositasi sifatida. Zamonaviy Innovatsion Tadqiqotlarning Dolzarb Muammolari Va Rivojlanish Tendensiyalari: Yechimlar Va Istiqbollar, 1(1), 518–520. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/zitdmrt/article/view/5229>
8. Shovxiyev L. & Sharafitdinov, A.,(2022). Hissiy intellekt va uning shakllanishi. Zamonaviy Innovatsion Tadqiqotlarning Dolzarb Muammolari Va Rivojlanish Tendensiyalari: Yechimlar Va Istiqbollar, 1(1), 437–440. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/zitdmrt/article/view/5161>
9. Shovxiyev Luqmoniddin Boynazar o'g'li, B, Usmonqulova.P.Sh Jamiyatda shaxslararo munosabatlar va muloqot psixologiyasi (Ноучный Фокус журнаli. Rossiya hamda O'zbekiston hamkorligidagi ilmiy jurnal) 159-bet.
10. Shovxiyev Luqmoniddin Boynazar o'g'li, Balibekova Gulshoda Saydulla qizi "Idrok shakllanishining yoshga doir xususiyatlari" WORLD OF SCIENCE журнаli. 380-bet.
11. Shovxiyev Luqmoniddin Boynazar o'g'li, Muhammadiyev Abdumo'min Abduxoliq o'g'li Karl Gustav Yungning analitik psixologiyasida kollektiv ongsizlik tushunchasi. «ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ» Xalqaro ilmiy jurnal.

12. Shovxiyev Luqmoniddin Boynazar o'g'li, Gapparova Zokira "Zoopsixologiya va qiyosiy psixologiyani Rossiyada o'rganilishi" "TADQIQOTLAR" Respublika ilmiy-metodik jurnali.

13. Shovxiyev Luqmoniddin Boynazar o'g'li, Ergashov Navruzbek A.ADLERNING INDIVIDUAL PSIXOLOGIYA BO'YICHA ISHLAR "TADQIQOTLAR" Respublika ilmiy-metodik jurnali.

14. Shovxiyev Luqmoniddin Boynazar o'g'li, Xolmo'minova Muxlisa Xudayor qizi B.F Skinnerning hayoti va ijodi "TADQIQOTLAR" Respublika ilmiy-metodik jurnali.

15. Shovxiyev Luqmoniddin Boynazar o'g'li, Toshbekov Husniddin Orifjon o'g'li, EDVARD TORNDAYKNING TA'LIM TAMOYILLARI, TA'LIM NAZARIYASINING ASOSIY QONUNLARI VA XUSUSIYATLARI «ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ» Xalqaro ilmiy jurnal.

16. Shovxiyev Luqmoniddin Boynazar o'g'li, Ernazarov Hamdam Beknazar o'g'li G.YU.AYZENKNING HAYOTI VA IJODI «ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ» Xalqaro ilmiy jurnal.

17. Shovxiyev Luqmoniddin Boynazar o'g'li, Ubaydullayeva Yasmina Ulug'bek qizi Irodaviy harakatlarning yosh xususiyatiga bog'liqligi «ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ» Xalqaro ilmiy jurnal.

18. Shovxiyev Luqmoniddin Boynazar o'g'li, Qo'chqorova Surayyo "KURT LEVIN HAYOTI VA IJODI" «ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ» Xalqaro ilmiy jurnal.

19. Shovxiyev Luqmoniddin Boynazar o'g'li, Soriyeva Gulnoza Shuhrat qizi "Muloqot va shaxslararo munosabatlar" «ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ» Xalqaro ilmiy jurnal.

20. Shovxiyev Luqmoniddin Boynazar o'g'li, Soriyeva Gulnoza Shuhrat qizi "PSYCHOLOGY AND PERSONAL DEVELOPMENT" PEDAGOG jurali.

21. Shovxiyev Luqmoniddin Boynazar o'g'li, Balibekova Gulshoda Saydulla qizi "Shaxsda xavotirlanishning psixologik sabablari" «ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ» Xalqaro ilmiy jurnal.

22. Shovxiyev Luqmoniddin Boynazar o'g'li, Xolova Mohina Hayot qizi, "Ta'lim jarayonida o'quvchilar diqqat barqarorligini o'rganilishda innovatsion usullardan foydalanish" «ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ» Xalqaro ilmiy jurnal.

23. Shovxiyev Luqmoniddin Boynazar o'g'li, Ergashova Dilafruz Ergash qizi, "Ta'lim motivatsiyasi va uni shakllantirish jarayoni" "TADQIQOTLAR" Respublika ilmiy-metodik jurnali.